

O NEPOTREBNOSTI PODMIENKY ZDÔVODNENIA PRE ZMYSLUPLNÚ KRITICKÚ DISKUSIU (Odpoveď F. Gahérovi a M. Szapuovej)

MILOŠ TALIGA, Katedra filozofie FHV UMB, Banská Bystrica

Justification can be replaced by non-justificational criticism.

K. R. Popper

Úvod. V druhom čísle časopisu *Filozofia* (ročník 68, 2013) sa objavili tri state (Gahér 2013; Nuhlíček 2013 a Szapuová 2013), z ktorých každá svojím spôsobom kriticky reaguje na state (Taliga 2009; Taliga 2010 a Taliga 2012). V tomto článku sa pokúsim odpovedať iba F. Gahérovi a M. Szapuovej, pretože odpovedi M. Nuhlíčkovi som sa venoval na inom mieste (pozri Taliga 2013).

1. Odpoveď F. Gahérovi. Už v predošlých textoch som pomocou Millerových slov (Miller 2005, 80) vyjadril názor, že predostrieť vyvrátenie znamená odvodiť určitý dôsledok (v ideálnom prípade nepravdivý) z určitých premís (v ideálnom prípade z premís kritizovanej teórie). Samozrejme, existujú aj iné možnosti ako kritizovať, napríklad odvodiť z premís kritizovanej teórie dôsledok, ktorý síce nie je nepravdivý, ale z hľadiska kritizovanej teórie je „iba“ problematický v nejakom slabšom (momentálne bližšie nešpecifikovanom) zmysle.¹ Vyvrátiť určitý názor niektorým z naznačených spôsobov teda znamená predostrieť kritický argument s jasne čitateľnými premisami a záverom, ktorý pre kritizovanú teóriu predstavuje problém. Predostrieť vyvrátenie je prínosným činom – len tak sa totiž môžeme pohnúť ďalej. Preto sa pokúsim čo najnezaujatejšie zistiť, či Gahérova stať (Gahér 2013) obsahuje nejaké vyvrátenie mojich názorov. Možno je to nesplniteľná úloha, nezostáva mi však nič iné, ako sa predsa len na ňu podujat'. Neviem sa totiž zbaviť svojej vlastnej perspektívy a posudzovať Gahérove argumenty „cudzími očami“. O to sa musí pokúsiť niekto iný.

Nebudem polemizovať s Gaherovým názorom, či vo svojich textoch ponúkam múdrosť „typu nepochybnej pravdy“ (Gahér 2013, 132), lebo nepochybujem o tom, že múdry čitateľ, ktorého zaujíma pravda, a nie rétorika, si v tejto veci utvorí trpezlivý názor aj sám. Čitateľ si môže ľahko overiť aj príliehavosť Gaherovej 3. poznámky, podľa ktorej v (Taliga 2009, 372) tvrdím, že nahliadnutie je bezpečnou metódou poznania. Stačí, ak čitateľ nahliadne do (Taliga 2009, 372). Nevadí mi teda ani tak Gaherov mentorský štýl, ako skôr to, že mu chýba jasný didaktický a vecne kritický rozmer. Rád sa nechám poučiť o tom, ktoré z mojich názorov sú nepravdivé, lenže v Gaherovom texte (Gahér 2013) som neza-

¹ Rôzne druhy kritiky stručne, no výstižne, opisuje K. R. Popper (Popper 1994a, 351-353).

znamenal *žiadne* dešifrovateľné vyvrátenie mojich názorov. Dozaista je to však moja chyba, veď nie som logik.

Z môjho názoru, že rôzne disciplíny (ako napríklad logika či metodológia) opakujú prázdne frázy, keď tvrdia, že zdôvodňovanie (či už induktívne, alebo deduktívne) je vedeckou metódou poznávania, Gahér vyvodzuje najprv to, že „*celé ... [tieto] vedecké disciplíny opakujú prázdne frázy*“ (Gahér 2013, 132; kurzíva M. T.), a neskôr, že v prípade logiky hlásam jej „bezcennosť“ (Gahér 2013, 135). Ak Gahér chápe termíny „logika“ a „zdôvodňovanie“ ako synonymá, tak je jeho domnienka o tom, čo z mojich názorov vyplýva, pochopiteľná, hoci nepravdivá. Myslel som si, že môj postoj k využiteľnosti logiky (a iných disciplín) som jasne uviedol už v (Taliga 2009, 361), no zrejme som sa mýlil. Moja odpoveď na otázku „Ako môže byť deduktívna logika užitočným nástrojom epistemológie?“ (Gahér 2013, 135) nie je vôbec originálna, ale vychádza z *kritického racionalizmu* K. R. Poppera a D. W. Millera: Logika môže byť užitočným nástrojom epistemológie len vtedy, keď je nástrojom kritiky, nie zdôvodňovania tvrdení (teórií, presvedčení, názorov a pod.). Ak sa nemýlim, je to práve názor, že logika nie je nástrojom zdôvodňovania, ktorý je pre Gahéra neprijateľný. Avšak v (Gahér 2013) sa proti tomuto názoru uvádzajú nanajvýš *náznaky* argumentov.²

(NA1) Prvý náznak argumentu proti názoru, že (deduktívne) zdôvodnenie je nemožné sa nachádza v (Gahér 2013, 134), kde sa proklamuje odlišnosť medzi vzťahom obsiahnutosti a vzťahom vyplývania. Gahér však svoj náznak argumentu nedokončil, t. j. neuviedol premisy ani z nich vyplývajúci záver, ktorý má byť – ak mu dobre rozumiem – v spore s mojimi názormi. Mal by som dokončiť naznačený argument namiesto neho? Nemyslím si to. Ak tvrdím, že deduktívne zdôvodňovanie nie je možné (okrem iného aj kvôli *petitii principii*), zrejme by som sa nemal súčasne pokúšať toto svoje tvrdenie vyvrátiť. Navyše je tu podozrenie (ku ktorému sa vrátim v nasledujúcom odseku), že rozlíšenie medzi vzťahom obsiahnutosti a vzťahom vyplývania Gahérovi nepomôže. Nech je to už akokoľvek, sám Gahér sa hlási k povinnosti „opakovane vysvetľovať prínos logiky a zdôvodňovania k rozširovaniu poznania“, pričom ju prirovnáva k prípadu „očkovania proti niektorým chorobám, ktoré treba v pravidelných intervaloch opakovať“ (Gahér 2013, 138). Zostáva nám teda dúfať, že si ako dôsledný logik svoju povinnosť splní a zaočkuje toho správneho pacienta tou správnu vakcínou.

(NA2) Gahér namiesto toho, aby dokončil prvý náznak argumentu zo strany 134, ku ktorému som sa práve vyjadril, prechádza vzápätí k tzv. paradoxu dedukcie. Ani pri opise tohto paradoxu sa však čitateľ nedočká didaktickej prehľadnosti. Po prvé, Gahér z paradoxu dedukcie odvodzuje, že **a)** „konvenčný význam záveru nie je obsiahnutý v konvenčnom význame predpokladov, ale z neho vyplýva, a až v tomto druhom zmysle je obsiahnutý v predpokladoch“ (Gahér 2013, 135). Tým pádom sa však stáva otázka interpretácie **(NA1)** dvojnásobne naliehavou: Ak je podľa Gahéra záver deduktívneho argumentu predsa len v nejakom zmysle obsiahnutý v jeho premisách, tak sa zdá, že nejde o nesúhlas, ale skôr o zhodu s Millerovým názorom, podľa ktorého je „každý deduktívne

² Na tieto náznaky argumentov budem odkazovať pomocou skratky „(NA)“ doplnenej o číslovanie.

platný argument... kruhový [is question-begging³] v tom zmysle, že jeho záver je (implicitne alebo explicitne) obsiahnutý v jeho premisách, uvažovaných dohromady ... [a preto] je úplne nemožné, že by platný argument mohol zdôvodniť svoj záver, aspoň dovtedy, kým výrok nemôže zdôvodniť sám seba“ (Miller 2005, 64). Ak ale zdanie klame, treba jasne povedať, v čom.

Po druhé, priznám sa, že v prípade (**NA2**) nerozumiem ani tomu, **b**) ako súvisí otázka, či deduktívne platné argumenty môžu alebo nemôžu vo svojich záveroch „prinášať novú, hoci analytickú... informáciu, ktorá nie je explicitne obsiahnutá v premisách“ (Gahér 2013, 137), s otázkou, či deduktívne platné argumenty môžu alebo nemôžu zdôvodniť pravdivosť svojich záverov. O pár riadkov nižšie Gahér totiž tvrdí, že „práca logika spočíva v tom, že na základe logických vzťahov medzi pojmami dokáže identifikovať ‚novú pravdu‘, novú procedúru, ktorej výsledná pravdivosť je garantovaná pravdivosťou premís“ (Gahér 2013, 137). Dajme tomu, v takom prípade však ide už o chápanie logiky ako nástroja objavu, nie zdôvodňovania. Čím je garantovaná pravdivosť premís? Ak sa nemýlim, to je otázka, ktorej by mal čeliť obhajca deduktívneho zdôvodňovania. Keďže som sa v (Taliga 2009) pokúsil o kritiku, a nie o obhajobu tohto typu zdôvodňovania, znovu to nie som ja, kto by mal na uvedenú otázku odpovedať.

A tým sa prehľad náznakov Gahérových argumentov končí. Gahér síce spomína, že moja „zvyšná argumentácia proti deduktívnym úsudkom sa opiera o piatu nepochybnú múdrosť“ (Gahér 2013, 137), t. j. o *petitio principii*, no čitateľovi opäť stačí nahliadnúť do (Taliga 2009), aby zistil, že to tak nie je. Chápem, že (**NA1**) a (**NA2**) mali byť vyvráteniami mojich názorov, problém však spočíva v tom, že z Gahérovho textu (Gahér 2013) vôbec nevidno, či nimi *aj sú*. V prípade (**NA1**) len ťažko možno hovoriť o čitateľnosti premís a z nich vyplývajúceho záveru, ktorý by bol v spore s názorom, že deduktívne zdôvodnenie nie je možné. V prípade (**NA2**) sa zasa zdá, že to, čo chce Gahér povedať, sa raz skôr zhoduje s názorom, podľa ktorého deduktívne zdôvodňovanie nie je možné, ako by to hovorilo niečo proti nemu (pozri bod **a**) vyššie), inokedy, že to s názorom, podľa ktorého deduktívne zdôvodnenie nie je možné, vôbec nesúvisí, keďže Gahér hovorí o objavovaní „nových právd“, a nie o ich zdôvodňovaní (pozri bod **b**) vyššie). Preto môžem (**NA1**) a (**NA2**) považovať nanajvýš za náznaky argumentov, nie však za vecné vyvrátenia kritického racionalizmu.

V Gahérovom texte (Gahér 2013) je však ešte jedna pozoruhodná pasáž, ktorá komentuje Millerove slová „*To, na čom záleží, je to, čo si myslíme, nie to, prečo si to myslíme*“ (Miller 2006, 78) nasledovne: „Že sa to podobá na reklamný slogan, to predsa nemôže byť žiadna výhrada, pretože rozhodujúce je to, že si to myslíme“ (Gahér 2013, 133). Miller však netvrdí, že rozhodujúce je to, že si niečo myslíme, ale to, čo si myslíme. Iba

³ Keďže nepoznám stručný a výstižný preklad výrazu „to beg a question“, uvádzam jeho charakteristiku z *Collins Cobuild English Language Dictionary*, Collins, London and Glasgow, 1992, str. 1178: „If someone begs the question, they assume something which supports their point of view, even though they have not proved this assumption“. Túto pomocnú charakteristiku som uviedol aj v (Taliga 2009, 355, pozn. 6).

vd'aka pochopeniu *obsahu* toho, čo by sme tak radi chceli kritizovať, môže totiž naša kritika nadobudnúť *jasný a vecný* rozmer – rozmer, ktorý tak bytostne chýba Gahérovmu textu (Gahér 2013). Nevieť, či sa patrí, aby pacienti (obzvlášť ešte pred svojím očkovaním) odporúčali lekárom, aby si overili svoju diagnózu, na základe ktorej chcú pacientov liečiť. Gahérovi by som však predsa len odporučil, aby sa predtým, ako sa pokúsi o kritiku, najprv oboznámil s *obsahom* toho, čo chce kritizovať. V prípade Millera si to však vyžiada vyjsť si za „humno“ (Gahér 2013, 136).

Nevieť teda, čo má Gahér na mysli pod „prísnymi vedeckými kritériami“, keď vo svojej stati (Gahér 2013, 133) naznačuje, že ich môj text (Taliga 2009) nespĺňa. Ak chce tým povedať len toľko, že moje texty sú plné nepravdivých názorov, tak stačí vyvrátiť aspoň jeden z mojich názorov. Ak ale naráža na otázku, či sú moje texty vystavané argumentačným štýlom, z ktorého sú jasne čitateľné premisy a závery, tak sú niektoré moje texty dozaista na tom lepšie, a niektoré horšie. Ak však toto „prísne kritérium“ nespĺňa môj text (Taliga 2009), Gahérov text (Gahér 2013) ho nespĺňa toľko. No nech si čitateľ radšej utvorí vlastný názor aj v tejto otázke sám.

2. Odpoveď M. Szapuovej. Hneď v úvode odpovede M. Szapuovej vychádzam v ústrety jej odporúčaniam (pozri Szapuová 2013, 155) a explicitne upozorňujem na to, že hoci skutočne nemám ambíciu podať definíciu poznania, poznanie chápem v zmysle domnienky. Chápať poznanie ako domnienku neznamená totiž definovať poznanie pomocou jeho nutných a dostatočných podmienok, ale jednoducho tvrdiť, že podmienka zdôvodnenia nie je nutnou ani dostatočnou podmienkou poznania. Rovnako ako v empirických vedách aj v našom bežnom živote sú poznatkami *nevyvrátené domnienky*. Tento názor razil K. R. Popper približne od roku 1934 (pozri napr. Popper 1982, xxxv) a D. W. Miller ho šíri dodnes (pozri napr. Miller 2006, 254). Preto si myslím, že sa už viac nemusím zaoberať otázkou, či je „prinajmenšom zavádzajúce“ (Szapuová 2013, 155), ak konštatujem, že uvedení filozofi chápu poznanie ako niečo, čo *nespĺňa* podmienku zdôvodnenia.

Nebudem sa zaoberať ani otázkou, či je môj spôsob „zaobchádzania s názormi iných prostredníctvom citovania alebo parafrázovania“ (Szapuová 2013, 152) korektný, alebo nie. Uvediem len, že dva príklady, ktoré spomína Szapuová (Szapuová 2013, 152-154) vnímam menej dramaticky ako ona, a síce tak, že v prvom prípade došlo z mojej strany k nepochopeniu pôvodných pasáží, ktoré som nesprávne interpretoval (za čo sa ospravedlňujem) a v druhom prípade ide o chápanie skepticizmu, ktoré je predmetom sporu (k čomu sa vrátim v závere tejto časti). Inými slovami, nikdy mi nenapadlo upodozrievať Nuhlíčka ani Szapuovú z toho, že zaobchádzali s mojimi myšlienkami „manipulatívne“ (Nuhlíček 2013, 141, pozn. 5), keď napríklad napísali, že ak „spolu s Taligom odmietneme požiadavku zdôvodňovania, zostáva nám len *verit'* jeho slovám“ (Nuhlíček, Szapuová 2012, 157-158). A pokúšaniu uveriť, že Szapuová čitateľov zámerne zavádza aj naďalej, keď mi pripisuje názor, že „kritika nemá vôbec nič spoločné so zdôvodňovaním a argumentovaním“ (Szapuová 2013, 152), odolávam stále. Namiesto toho si myslím, že ide jednoducho iba o chybnú interpretáciu mojich názorov. Hoci teda neviem, čo zname-

ná zdieľať „spoločný jazyk“... pri rozvíjaní odbornej polemiky“ ani čo znamená hrať „tú istú jazykovú hru“ (Szapuová 2013, 151), viem, že moje chápanie zdôvodňovania a jeho odlišnosť od argumentácie som sa pokúsil vysvetliť už v (Taliga 2009). Keby Szapuová chcela, mohol to azda byť náš „spoločný jazyk“.⁴

Pokým nám ide o poznanie a zaujíma nás, akú pravdivostnú hodnotu majú naše presvedčenia (tvrdenia, teórie a pod.), dovtedy *nie je* (a ani *nemôže byť*) úloha argumentácie vo filozofii odlišná od úlohy argumentácie vo vede – v oboch prípadoch môžu byť argumenty plodne využité iba na kritiku našich hypotetických poznatkov.⁵ *Argumentácia neslúži na konštituovanie ani na zdôvodnenie poznatkov, ale na ich kritiku a následné odmietnutie.* Ako som už uviedol, tento názor som prebral od Poppera (pozri napr. Popper 1963, 51, 64) a Millera (pozri napr. Miller 2006, 76-79). Nebola to teda náhoda, že som za motto textu (Taliga 2012) zvolil nasledovné Popperove slová: „Filozofi zvyčajne chápu kritiku ako analýzu, ktorej cieľom je preukázať neplatnosť argumentov predložených na zdôvodnenie tvrdenia, že nejaká teória je pravdivá. Vo vede má kritika úplne odlišný cieľ aj charakter. Neútočí na dôkaz či zdôvodnenie vedeckej teórie, ale na samotnú teóriu – na jej obsah alebo na jej dôsledky.“ Szapuová môže, samozrejme, chápať uvedené Popperove slová ako vyjadrenia „o odlišnom charaktere kritiky vo filozofii na jednej a vo vede na druhej strane“ (Szapuová 2013, 152), problém však spočíva hlbšie.

Predstavme si filozofa, ktorý preukáže *neplatnosť* argumentov predložených na zdôvodnenie tvrdenia, že nejaká teória T je pravdivá. V takom prípade to nehovorí vôbec nič *proti pravdivosti* teórie T, pretože na to je potrebné predostrieť vyvrátenie teórie T (pozri 1. časť tohto článku). A teraz si predstavme, že filozof preukáže *platnosť* argumentov predložených na zdôvodnenie tvrdenia, že teória T je pravdivá. To zasa nehovorí nič *v prospech pravdivosti* teórie T, pretože bremeno otázky o pravdivosti teórie T je prenesené (posunuté) na premisy predložených argumentov. Netreba asi znovu ukazovať, ako a prečo tu vyvstávajú problémy zdôvodňovania opísané v (Taliga 2009), ani to, ako sa dajú platné argumenty využiť na kritizovanie teórie T (Taliga 2009). Treba ale zopakovať, že kritika, ktorá chce vyvrátiť teóriu T, musí útočiť nie na zdôvodnenie teórie T, ale na samotnú teóriu T, t. j. na jej obsah, resp. na dôsledky, ktoré sú z nej odvodzované. Zopakovať to treba preto, lebo názor, že kritika nemá nič spoločné s argumentovaním, ktorý mi pripisuje Szapuová, nie je dôsledkom môjho ani Popperovho a ani Millerovho chápania kritiky.

Explicitne upozorňujem aj na to, že v tejto polemike nejde o slová – *nejde o verbálnu polemiku, ale o metodologickú otázku, akým spôsobom je možné využiť argumenty, ak nás zaujíma, akú pravdivostnú hodnotu má určité tvrdenie.* Nezáleží teda na tom, či sa

⁴ V žiadnom prípade však nechcem šíriť názor, podľa ktorého je pre plodnú racionálnu diskusiu potrebné zdieľať rovnakého konceptuálneho rámca alebo spoločných východísk. Naopak, spolu s Popperom si myslím, že „*ortodoxia je smrťou poznania, pretože rast poznania závisí výlučne od existencie nesúhlasu*“ (Popper 1994b, 34). Viac sa možno dočítať v Popperovej knihe s príznačným názvom *Thy Myth of the Framework* (Popper 1994b).

⁵ Od tohto miesta budem pri písaní o poznatkoch slovo „hypotetický“ kvôli stručnosti vynechávať.

Popper vo svojich textoch (ako napríklad v Popper 1995, 50) zdráha, alebo „nezdráha použiť výraz ‚dôvod‘“ (Szapuová 2013, 152), ale na tom, čo chcel použitím výrazu „dôvod“ povedať. Z kontextu (Popper 1995, 50) je jasné, že chcel uviesť *vysvetlenie*, *prečo nesúhlasí* s predpokladom, že „naše tvrdenia sú prípustné vtedy a len vtedy, ak sa môžeme odvolávať na autoritu *zdrojov poznania*“ (Popper 1995, 50), a *prečo navrhuje*, aby bola otázka o zdrojoch poznania (Ktoré zdroje poznania sú najspolahlivejšie?) nahradená „úplne odlišnou otázkou, a to: ‚Existuje spôsob, ako omyly objaviť a vylúčiť?‘“ (Popper 1995, 51). V oblasti empirických vied považoval Popper za takýto spôsob známu *metódu falzifikácie* (Popper 1997) a vo všetkých ostatných oblastiach odporúčal *metódu kritiky* (Popper 1995, 52). Ani jedna z týchto metód nepracuje s dobrými dôvodmi, obidve však využívajú (deduktívne) argumenty na odvodzovanie dôsledkov z tých teórií, ktoré sú podrobované kritike alebo empirickým testom. Za jeden z najlepších Popperových textov, kde uvedený názor podrobnejšie vysvetľuje, považujem 2. časť (s názvom „The Critical Approach: Solution of the Problem of Induction“) v (Popper 1982), z ktorej som vybral aj slová citované ako motto na začiatku tohto článku.⁶

Napokon by som asi mal explicitne upozorniť aj na to, že *predostriet vysvetlenie*, *prečo* si myslíme to, čo si myslíme, *neznamená predostriet dobré dôvody* v prospech toho, čo si myslíme. Popper je známy svojou neúprosnou kritikou nededuktívnych spôsobov uvažovania, preto asi neprekvapí, že uspokojivé vysvetlenie má mať podľa neho podobu deduktívneho úsudku. Ak teda vysvetľuje, *prečo* si niečo myslí, vyvodzuje záver (čiže to, čo si myslí) z určitých premís. Nikto netvrdí, že *každý* deduktívny argument je vysvetlením, tvrdí sa len toľko, že uspokojivé vysvetlenie má byť podľa Poppera deduktívnym argumentom. Premisy, z ktorých vyplýva určité tvrdenie, *môžu* totiž v niektorých prípadoch odhaliť *kontext* čiže *príčiny*, kvôli ktorým sa toto tvrdenie tvrdí.⁷ Nemôžu však toto tvrdenie zdôvodniť, a to ani v prípade, keď ide o platný argument. Sformulovať argument, ktorého záver *vyplýva* z premís, znamená *odvodiť* záver z premís, *neznamená* to však *záver dokázať*. Na to, aby išlo o dôkaz záveru, by museli byť, ako podotýka napríklad aj Cmorej (Cmorej 2001, 83), premisy *pravdivé*, čo znamená, že na to, aby sme mohli *vedieť*, že ide o dôkaz záveru, by sme museli *vedieť*, že premisy sú pravdivé. Kým sa však tvrdí, že bez zdôvodnenia niet vedenia (resp. poznania),⁸ dovedy platí, že na to, aby sme mohli *vedieť*, že premisy sú pravdivé, by sme museli byť schopní pozitívne vyriešiť problémy zdôvodňovania opísané v (Taliga 2009). Nikto zo zúčastnených diskutérov zatiaľ nevysvetlil, ako by sme toho mohli byť schopní.

Nebudem preto azda preháňať, ak poviem, že predmetom nášho sporu nie je len

⁶ Pre ešte dôslednejšiu diskusiu o tom, či Popperova filozofia predsa len nevyžaduje nejaké dobré dôvody, odporúčam (Miller 2006, 126-129), kde sa zvažuje aj otázka existencie tzv. kritických dôvodov.

⁷ V niektorých prípadoch *nemôže* byť, samozrejme, samotný deduktívny argument uspokojivým vysvetlením. Detailnejšiu diskusiu, viazanú na kontext vedeckého vysvetlenia, pozri napríklad v (Zelevník 2008, kap. 3).

⁸ Teória, podľa ktorej *nemôže* byť poznaním nič, čo nie je zdôvodnené, je bežne nazývaná *justifikacionizmom* (z angl. *justification* – zdôvodnenie). Podľa mojej mienky je to doktrína blízka ako Szapuovej, tak aj Gahérovi.

chápanie skepticizmu, ale aj toho v čom spočíva racionalita. Mám dojem, že podľa Gahéra a Szapuovej je racionalita *podmienená* existenciou dobrých dôvodov: Bez dobrých dôvodov, ktoré možno predložiť za alebo proti diskutovaným tvrdeniam či teóriám, racionalita podľa nich neexistuje. (Ak sa v tom ale mýlim, rád sa nechám opraviť.) Podľa Poppera (pozri motto tohto článku) však môže byť požiadavka zdôvodnenia *nahradená* požiadavkou kritiky, ktorá *nemá so zdôvodňovaním nič spoločné*: „Iba vďaka deduktívnemu uvažovaniu možno zistiť, čo naše teórie implikujú, a tak ich účinne kritizovať“ (Popper 1963, 51). Teória racionality, ktorú ponúka *kritický racionalizmus*, je výsostne netradičná. Výstižne ju zhrňa Miller: „Podľa kritického racionalizmu je racionalita výlučne vecou metódy a... nemá žiadny vplyv na výsledky našej intelektuálnej aktivity. Racionálne nie sú naše presvedčenia ani teórie, ale spôsob, akým s týmito presvedčeniami a teóriami zaobchádzame. Tento dôraz na metodologické otázky však určite nevyčerpáva obsah kritického racionalizmu, pretože slovo ‚kritický‘ je tiež kritické. Kritický racionalizmus tvrdí, že naše teórie majú byť skúmané jedine kriticky, negatívne. Z Popperovej filozofie je však najmenej chápané práve zmiznutie epistemologického rozmeru racionality“ (Miller 2006, 50).⁹

Ak teda Szapuová priznáva, že som jej „neposkytol dostatočné argumenty, na základe ktorých by... skončila s *rečami* o argumentoch ako nástrojoch zdôvodňovania“ (Szapuová 2013, 156),¹⁰ tak som len rád, že som nič také neurobil, pretože mojou úlohou nebolo urobiť nemožné. Poskytnúť dostatočný argument v prospech pravdivosti tézy, podľa ktorej dobré dôvody (čiže ani dostatočné argumenty) neexistujú, by znamenalo protirečiť si. Preto si myslím, že Szapuová chcela povedať len toľko, že argumenty, podľa ktorých zdôvodňovanie nie je možné, ju nedoviedli k záveru, že zdôvodňovanie nie je možné, čiže s týmito argumentmi nesúhlasí. Avšak *čo* jej na týchto argumentoch¹¹ vadí, to už neuviedla.

Vrátim sa preto k predmetu sporu, ktorým je chápanie skepticizmu. Asi sa zhodneme, že nejde o to, *ako nazveme* pozíciu, podľa ktorej existuje poznanie, no nie zdôvodnenie. Nejde o slová ani o názvy, ale o problémy. Opäť teda podotýkam, že Szapuová môže, samozrejme, chápať skeptika ako filozofa, ktorý „prijíma tripartitnú definíciu a odmieta splniteľnosť podmienky zdôvodnenia, na základe čoho odmieta aj možnosť vedenia“ (Szapuová 2013, 154), problémom je však otázka, ako sa takto chápaný „skeptik“ odlišuje od agnostika. Chápem, že to, čo nazývam skepticizmom ja, možno *nazvať* aj inak. Nechápe však, *ako* sa dá odlíšiť agnosticizmus od skepticizmu, *a súčasne zachovať* chápanie skepticizmu ako smeru odmietajúceho *možnosť* vedenia, resp. poznania. Navyše ne-

⁹ „Zmiznutie epistemologického rozmeru racionality“ sa dá vyjadriť tézou, že „hlavným účelom rozumu je posilniť kritickú diskusiu, nie poskytnúť falošné zdôvodnenie“ (Miller 2006, 50).

¹⁰ V podobnom duchu sa vyjadruje Gahér o mojom hodnotení P. Kolára (Taliga 2009), ktoré vraj „nie je vedecky korektné“, pretože mu chýba dimenzia „akéhokoľvek zdôvodnenia“ (Gahér 2013, 133). Prečo však na „vedeckú korektnosť“ môjho hodnotenia nestačia kritické argumenty z (Taliga 2009), to už Gahér nehovorí.

¹¹ Už v (Taliga 2012, 423, pozn. 10) som uviedol, že za najlepší text, ktorý tieto argumenty prehľadne zhrňa, považujem 3. kapitolu v (Miller 1994).

chápem ani to, ako možno dať Szapuovej chápanie skepticizmu do súladu s názorom, že skepticizmus nie je paradoxný, ktorý spolu s Nuhličkom razí v ich stati (Nuhlíček, Szapuová 2012, 156-157). Údajný „skeptik“, ktorý tvrdí, že poznanie nie je možné, je na najlepšej ceste zaplietť sa do tých paradoxov, ktoré opísal napríklad aj Démuth (Démuth 2009). Práve to bol pôvodný *problém*, ktorému som sa venoval v (Taliga 2010). Je skepticizmus paradoxný? Až úsilie nájsť odpoveď na túto otázku ma doviedlo k názoru, že je *nutné* odlíšiť skepticizmus od agnosticizmu, pretože inak budeme pripisovať paradoxy a protirečenia doktrínam, v rámci ktorých nevznikajú.

Záver. V tomto článku som sa nepokúšal detailne vysvetliť, prečo považujem vzdanie sa dobrých dôvodov za nutnú podmienku zachovania racionality, a teda aj plodného využívania argumentov, lebo tomuto vysvetleniu som sa venoval už v (Taliga 2009). Samozrejme, ak sa to niekomu páči, môže moje vysvetlenie chápať aj ako dôvody. Mal by si však uvedomiť, že nejde o dôvody, ktoré by hovorili niečo v prospech mojich názorov. Som si veľmi dobre vedomý toho, že v takýchto situáciách sa filozofi zvyknú čudovať, prečo potom dotýčaný vôbec niečo vysvetľuje alebo tvrdí. Nemôžem sa však zbaviť dojmu, že rozruch, ktorý nastáva, keď niekto popiera možnosť zdôvodnenia pravdivosti určitého tvrdenia, je prípadom povestného porekadla „Príliš veľa kriku pre nič“: Neprítomnosť dobrých dôvodov v prospech pravdivosti tvrdenia nehovorí vôbec nič proti jeho pravdivosti. Jedinou relevantnou reakciou je dôsledná a vecná kritika tvrdenia, ktoré je trňom v očiach diskutujúcich.

Literatúra

- CMOREJ, P. (2001): Úvod do problematiky metodológie vied (IV). Dôkazy a argumenty. *Organon F*, 8 (1), 79-90.
- DÉMUTH, A. (2009): *Poznanie, vedenie alebo interpretácia?* Pusté Úľany: Schola Philosophica.
- GAHÉR, F. (2013): Naozaj je zdôvodňovanie zbytočné? *Filozofia*, 68 (2), 132-138.
- MILLER, D. W. (1994): *Critical Rationalism. A Restatement & Defence*. Chicago & La Salle: Open Court Publishing Company.
- MILLER, D. W. (2005): Do We Reason When We Think We Reason, or Do We Think? *Learning for Democracy*, 1 (3), 57-71.
- MILLER, D. W. (2006): *Out of Error. Further Essays on Critical Rationalism*. Ashgate Publishing Company, Aldershot.
- NUHLÍČEK, M. (2013): Čo je zdôvodnenie? (Odpoveď M. Taligovi). *Filozofia*, 68 (2), 139-150.
- NUHLÍČEK, M. – SZAPUOVÁ, M. (2012): Poznámky ku skepticizmu alebo čo spochybňuje, a čo nespochybňuje skeptik. *Filozofia*, 67 (2), 147-159.
- POPPER, K. R. (1963): *Conjectures & Refutations*. London: Routledge & Kegan Paul.
- POPPER, K. R. (1982): *Realism & the Aim of Science*. London: Hutchinson.
- POPPER, K. R. (1994a): *Otevřená společnost a její nepřátelé*. Zväzok II. Praha: Oikúmené.
- POPPER, K. R. (1994b): *The Myth of the Framework*. London: Routledge.
- POPPER, K. R. (1995): *Hľadanie lepšieho sveta*. Bratislava: Archa.
- POPPER, K. R. (1997): *Logika vědeckého bádání*. Praha: Oikúmené.
- SZAPUOVÁ, M. (2013): K podmienkam zmysluplnej filozofickej polemiky. *Filozofia*, 68 (2), 151-156.
- TALIGA, M. (2009): Nekonečný príbeh zdôvodňovania. *Filosofický časopis*, 57 (3), 353-373.

- TALIGA, M. (2010): Paradox skepticizmu? *Filozofia*, 65 (7), 695-705.
- TALIGA, M. (2012): Na čo sú dobré argumenty? (Odpoveď A. Démuthovi, M. Nuhličkovi a M. Szapucovej). *Filozofia*, 67 (5), 417-425.
- TALIGA, M. (2013): Pravdivosť alebo zdôvodnenie? (Odpoveď M. Nuhličkovi). *Organon F*, 20 (3), 384-398.
- ZELEŇÁK, E. (2008): *Moderné teórie vysvetlenia a príčinnosti*. Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku.

Miloš Taliga
Katedra filozofie FHV UMB
Tajovského 40
974 01 Banská Bystrica
SR
e-mail: milos.taliga@umb.sk